

1. Doroszewski W. Język Teodora Tomasza Jeża (Zygmunta Miłkowskiego) / Witold Doroszewski. – Warszawa, 1949. – 417 s.
2. Jodłowski S. Podstawy polskiej składni / Stanisław Jodłowski. – Warszawa : PWN, 1976. – 249 s.
3. Koniusz E. Studia nad językiem Józefa Ignacego Kraszewskiego / Elżbieta Koniusz. – Kielce : Wyższa szkoła pedagogiczna im. Jana Kochanowskiego w Kielce, 1992. – 168 s.
4. Kurzowa Z. Studia nad językiem filomatów i filaretów (Fonetyka, fleksja, składnia) / Zofia Kurzowa. – Kraków : PWN, 1972. – 156 s.
5. Nitsch K. Z historii polskich rymów / K. Nitsch // Wybor pism polonistycznych. – Wrocław, 1954. – S. 33–77.
6. Pisarkowa K. Przypadek dopełnienia w polskim zdaniu zaprzeczonym / K. Pisarkowa // Język Polski. – 1959. – XXXIX. – Nr 1. – S. 9–32.
7. Trypućko J. Język Władysława Syrokomli (Ludwika Kondratowicza). T. I / J. Trypućko. – Uppsala, 1955. – 412 s.
8. Urbańczyk S. Przyczyny zaniku samogłosek pochylonych w języku polskim / S. Urbańczyk // Prace z dziejów języka polskiego. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk, 1979. – S. 265–277.
9. Węgliński L. E. Echo z-za Tatr i Karpat / Lew Ewgeniusz Węgliński. – Kraków : Nakładem autora, 1885.
10. Węgliński L. E. Echo z ziemi łez i krwi / Lew Ewgeniusz Węgliński. – Echo z ziemi łez i krwi. – Kraków : Nakładem autora, 1885.
11. Węgliński L. E. Plewa i ziarno / Lew Ewgeniusz Węgliński. – Kraków : Nakładem autora, 1885.
12. Węgliński L. E. Pieśni od znoju i z boju / Lew Ewgeniusz Węgliński. – Kraków : Nakładem autora, 1885.
13. Zaleski J. Język Aleksandra Fredry / Jan Zaleski. – Wrocław ; Warszawa, Kraków : PAN, 1969. – 186 s.

Sovtis Nataliia. Peculiarities in the Development of Southern Polish Peripheral Dialect (on the Basis of Syntactic Organization of L. E. Venglinskii's Literary Works). The article analyses specific features of L. E. Venglinskii's syntax on the basis of Polish texts. By virtue of his poetry we can observe the most typical to Polish language peculiarities of the Ukrainian-Polish frontier, that are considered to be the result of the Ukrainian language influence. All of these peculiarities are also proved to be found in the literary works of other frontier writers investigated. On the basis of L. E. Venglinskii's literary language it is possible to observe living language processes which took place in Polish language of the second half of the XIX th century such as: formation of new language norms, interaction of newer and older forms, presence of archaic forms and so forth.

Key words: frontier, syntactic constructions, language norms.

Совтис Наталиа. Особенности развития южного польского периферийного диалекта (на материале синтаксической организации художественных произведений Л. Е. Венглинского). В статье рассмотрены особенности синтаксиса Л. Е. Венглинского на материале польскоязычных текстов. В поэзии наблюдаем наиболее типичные для польского языка украинско-польского пограничья свойства, что является следствием влияния украинского языка и фиксируются в большинстве исследованных писателей пограничья. На примере языка произведений Л. Е. Венглинского можно наблюдать живые языковые процессы, которые происходили в польском языке второй половины XIX в.: формирование новых языковых норм, взаимодействие более новых и старых форм, наличие архаических форм и т. д.

Ключевые слова: пограничье, синтаксические конструкции, языковая норма.

Стаття надійшла до редколегії
06.07.2014 р.

УДК 81'38=161.2

Богдана Стельмах

Елементи національно-мовної картини світу українців у перекладах А. Кримського творів східної літератури

У статті йдеться про відображення національно-мовної картини світу в перекладних творах А. Кримського поезії класиків східної літератури (Сааді, Хафіза, Хайяма), народних пісень з турецької, перської, арабської та інших

мов, яка виявляється у використанні традиційних для українців народнопоетичних образів, емоційно забарвленої лексики, діалектизмів, ритмомелодики тощо.

Ключові слова: національно-мовна картина світу, фразеологізми, діалектизми, емоційно забарвлена лексика.

Постановка наукової проблеми та її значення. Переклади Агатангела Кримського з перської, турецької, арабської мов увійшли до третьої частини збірки «Пальмове гілля» (окрім поодиноких вкраплень у попередніх двох), доповнюючи й увиразнюючи тематику його оригінальних поетичних творів. Жінка і чоловік, нерозділене кохання і пристрасть, зрада і вірність, молодість і старість, добро і зло, роздуми над сутністю людського життя (його марнотою, суєтністю) – це питання, які завжди, незалежно від часових і просторових ознак, хвилювали і хвилюватимуть людство.

Причину свого звернення до перекладу східної літератури А. Кримський пояснив у листі до І. Я. Франка від 5 грудня 1910 р.: «...тут у Росії мені стає аж досадно, що ніхто нічого ніколи не тямить про Схід, не знає навіть самих звичайних речей. Тутечки все знаття обмежують тим, що Фірдоусі, Сааді та Хафіз – світові поети, їх писань ніхто ніколи не читав, бо, правда, по-російськи майже нічого немає, а Хайяма навіть на ймення не знають» [5, с. 14].

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Глибоке знання української літературної мови, яку А. Кримський досліджував у контексті з іншими мовами, діалектних її особливостей, розмовної лексики забезпечило повнокровне, стилістично легке звучання перекладної поезії. Послугуючись широкою палітрою мовно-стилістичних засобів, письменник зумів відтворити картини природи, почуття, настрої іншого народу, подаючи зміст так, щоб він був близьким і зрозумілим українському читачеві. Зокрема, А. Кримський вважав, що використання української лексики можна досягнути глибшого розуміння і сприйняття іноземного твору. Наприклад, працюючи над османськими народними піснями, що утворили цикл «Між дітьми природи», автор «зважився замінити непоетичного для нас турецького часника на наш любий український любисток» [4, с. 108]:

На городах та й любисток

Зелениться...

Ох, коли б нам кріпко, кріпко, кріпко обіймиться!

Для поетизації тексту, зближення українського та східного способів мислення і світосприйняття А. Кримський вводить до перекладного твору *народно-пісенні образи*, які усталилися в мовленні українців, напр.: *глуна північ* [4, с. 193], *гіркій сльози* [4, с. 225], *лиха годинонька* [4, с. 361], *завидючим оком* [4, с. 206], *солодким, тихим сном* [4, с. 193], *в чистім полі* [4, с. 340], *зорі ясні* [4, с. 309], *місяцю ясний* [4, с. 287], *люди добрі* [4, с. 189], *біле личенько* [4, с. 297], *соколом ясним* [4, с. 284] та ін.

Увиразнення, емотивне наповнення поетичного образу перекладної поезії А. Кримського відбувається і через уведення в текст національно орієнтованих *фразеологізмів*, що відображають не лише мовну КС письменника-перекладача, а і його перекладацьку майстерність. Наприклад: *Ніби віск, у мене тануть / Тіло, серце і душа* [4, с. 51], *гарна, хоч малюй картину* [4, с. 185], *мов на місці прикипів* [4, с. 193], *на власні вуха... вчув* [4, с. 304], *як стій* [4, с. 243], *маю на оці* [4, с. 109] та ін.

Окремі фольклоризми, залежно від вимог контексту, набули трансформованого вигляду, залишаючись семантично незмінними і засвідчуючи індивідуально-авторську свободу творчості А. Кримського, пор.: *Я сивий – наче молоко* [4, с. 145] – *білий як молоко* [усна нар. творчість]; *Наче вбогий старець простягав я руку* [4, с. 123] – *простягати руку за милостинею* [7, Кн. 2, с. 712]; *всякий жене те саме, що насіяв* [4, с. 217], *Що сіяв кожен, те колись / Усе він і пожне* [4, с. 288] – *Що посієш, те й пожнеш* [укр. народ. приказка]; *ховай його боже* [4, 263] – *крий Боже* [7, Кн. 1, с. 43]; *життя... в горлі рубом стало* [4, с. 265] – *стати кілком в горлі (клубком, лубом, кісткою, поперек горла)* [7, Кн. 2, с. 860]; *Отаке курзу у верзу мені правив* [4, с. 355] – *теревені правити* [7, Кн. 2, с. 687].

У перекладах А. Кримського досить поширені *порівняння-прикладки* – запозичені з фольклору моделі, введені в контекст, по суті, без трансформацій, напр.: *корову-годівницю* [4, с. 196], *місяць-молодик* [4, с. 205], *матір'ю-землею* [4, с. 217], *зорю-дівчину* [4, с. 314] (*дівчина-зоря*), *ворон-віщун* [4, с. 356], *із серця-каменя* [4, с. 165] (*серце, як камінь*) тощо.

Не менш поширеними в перекладах А. Кримського є традиційні для МКС українців *тавтологічні іменникові структури*, компоненти яких підсилюють, деталізують (уточнюють) один одного, як-от: *намітку-хустку* [4, с. 110], *дукача-червінця* [4, с. 110], *меду-солоднечі* [4, с. 175], *творцеві-богови* [4, с. 189].

Серед розмаїття мовних засобів, якими послуговується перекладач для досягнення бажаного рівня спілкування читача й поета, найбільш поширеним є вживання *емоційно забарвленої лексики*, особливо іменникових форм, утворених за допомогою інтимізуючих суфіксів.

Тут можемо виділити:

1) лексеми на позначення реалій природи: *вітонька* [4, с. 104], *травичка* [4, с. 244], *сонечко* [4, с. 285], *фіалочка* [4, с. 285], *землиця* [4, с. 287], *хмарка* [4, с. 292];

2) лексеми на позначення назв осіб і людських стосунків: *бороданьчик* [4, с. 106], *дівчатко* [4, с. 110], *громадка* [4, с. 290];

3) лексеми на позначення частин тіла: *ручка* [4, с. 289], *личенько* [4, с. 297], *губки* [4, с. 336];

4) лексеми на позначення реалій побуту: *світличка* [4, с. 286], *куточок* [4, с. 291], *хатинька* [4, с. 311];

5) лексеми на позначення понять міри і часу: *хвилиночка* [4, с. 284], *жменька* [4, с. 287].

Відтінку пестливості, ніжності надають суфікси здрібнілості й прикметниковим та прислівниковим формам, напр.: *низенько* [4, с. 289], *дрібненько* [4, с. 292], *раненько* [4, с. 300], *зеленький* [4, с. 104], *тяженько* [4, с. 111], тощо.

Окрему групу в лексичному словнику поета-перекладача складають прислівникові форми, утворені приєднанням суфікса *-ісіньк-*: *любісінько* [4, с. 243], *гарнісінько* [4, с. 244], *нікогісінько* [4, с. 349] та ін.

Для перекладних творів А. Кримського характерне використання *повної форми* прикметникових і займенникових лексем, як-от: *чудовая* [4, с. 108], *веселеє* [4, с. 145], *нещасливеє* [4, с. 300], *нашеє* [4, с. 139], *якая* [4, с. 339]. Одночасно фіксуємо й *усічені дієслівні форми*, напр.: *спуска* [4, с. 260], *не вгада* [4, с. 292], *гуля* [4, с. 304], *кліпа* [4, с. 306], *зна* [4, с. 310] тощо.

Досить часто А. Кримський використовує в перекладах *діалектизми, розмовну лексику*, що свідчить про прагнення письменника подати текст широкому колу читачів якомога простіше й доступніше. Наприклад: *діалектизми* – *здоймила* [4, с. 110], *мусю* [4, с. 114], *взори* [4, с. 287], *зо мною* [4, с. 292], *багацько* [4, с. 301]; *розмовна лексика* – *паніти* [4, с. 285], *не втямить* [4, с. 288], *стріча* [4, с. 293] тощо.

Цікаво, що ці лексеми зафіксовані в «Словарі української мови» Б. Грінченка [6], однак без вказівки на приналежність до певного шару лексики.

Кримський-перекладач уніс певні зміни й у *форму* написання *вірша*, вважаючи, що для сприйняття українськими читачами краще подавати вірш не дворядковими строфами (як це властиво персам), а чотирирядковими:

*Знов фіалочка на себе
Синє вбрання надіва.
Знов до рожі теплий вітер
Гарну пісеньку співа* [4, с. 243].

Така побудова поетичного тексту традиційна для української народної пісні і сприяє надзвичайній мелодійності оповіді, якнайкраще відтворює емоційний стан ліричного героя (зажуру, розчарування, радість і безтурботність тощо), напр.:

*Розридалась чорна хмара;
Зеленіється трава...
Ой, чи можна в світі жити
Без пурпурного півня!* [4, с. 244];

*Дочиталась книга юності
І закрилася... Гай-гай!
Одійшла весела молодість... –
Вороття не дождидай* [4, с. 246].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, художній переклад як один із видів літературної творчості відображає не тільки особливості світосприйняття, стильову манеру автора першотвору, а й індивідуальну МКС перекладача, що виявляється в баченні, розумінні та відтворенні художньої КС оригіналу. Інакше кажучи, відбувається взаємодія двох МКС і двох стилів. Хоч би як намагався перекладач зберегти національні, ідейно-художні та змістові особливості першотвору, він по-своєму сприймає докільля й поетичну КС у тексті. Тому переклад – це певною мірою новий витвір, у якому МКС перекладача накладається на МКС автора оригіналу і навпаки. Переклад стає цінністю рідної перекладачеві літератури і культури.

Агатангел Кримський-перекладач, відтворюючи ідейно-тематичні й змістові особливості оригіналу, використав засоби рідної мови (традиційні народнопоетичні образи, емоційно забарвлену лексику, ритмомелодику тощо) і таким чином вніс у контекст національний колорит.

Джерела та література

14. Акимова И. И. Язык писателя как отражение культурной памяти народа / И. И. Акимова // Язык и культура : Четвертая междунар. конф. Ч. 3. – Киев : Collegium, 1996. – С. 165–166.
15. Бидненко Н. П. Значение перевода в культуре / Н. П. Бидненко // Язык и культура : Пятая междунар. конф. Т. 3. – Киев : Collegium, 1997. – С. 33–34.
16. Бялик В. Національно-культурна специфіка мовної картини світу / В. Бялик // Наук. вісн. Чернів. ун-ту : зб. наук. пр. Вип. 226. Германська філологія / наук. ред. В. В. Левицький. – Чернівці : Рута, 2005. – С. 3–12.
17. Кримський А. К. Твори. В 5 т. Т. 2 / А. К. Кримський. – К. : Наук. думка, 1972. – 718 с.
18. Кримський А. К. Твори. В 5 т. Т. 5, кн. 2 / А. К. Кримський. – К. : Наук. думка, 1972. – 335 с.
19. Словарь української мови. В 4 т. / упорядкув. з дод. власного матеріалу Б. Грінченка. – К. : Наук. думка, 1996.
20. Фразеологічний словник української мови. У 2 т. – К. : Наук. думка, 1993. – Т. 1. – 528 с. ; Т. 2. – 984 с.

Stelmakh Bohdana. Elements of national linguistic worldview of Ukrainians in translations of works by A. Krymskiy of Oriental Literature. The article deals with the representation of the national linguistic picture of the world in Ahatanhel Krymsky's translations of the classical Oriental poets (Saadi, Hafez, Khayyam) and folk songs from Turkish, Farsi, Arabic and other languages, which manifests itself in traditional Ukrainian folk poetic imagery, emotionally coloured vocabulary, dialecticisms, rhythm, melody, etc.

The article clearly shows how the poetry in translation reflects not only the features of worldview, stylistic manner of the author of the original, but also individual linguistic worldview of interpreter, their interweaving and complementarily, giving rise to new work of art, more or less different from the original.

Key words: national linguistic picture of the world, phraseological units, dialecticisms, emotionally coloured vocabulary.

Стельмах Богдана. Элементы национально-языковой картины мира украинцев у переводах А. Крымского произведений восточной литературы. В статье речь идет об отражении национально-языковой картины мира в переводных произведениях А. Крымского поэзии классиков восточной литературы (Саади, Хафиза, Хайяма), народных песен с турецкого, персидского, арабского и других языков, которая проявляется в использовании традиционных для украинцев народно-поэтических образов, эмоционально окрашенной лексики, диалектизм, ритмомелодики и др.

В статье четко показано, как переводная поэзия отражает не только особенности мировосприятия, стиля автора оригинала, но и индивидуальную языковую картину мира переводчика, их переплетение и взаимодополняемость, в результате чего возникает новое произведение, которое в большей или меньшей степени отличается от оригинала.

Ключевые слова: национально-языковая картина мира, фразеологизмы, диалектизмы, эмоционально окрашенная лексика.

Стаття надійшла до редколегії
15.08.2014 р.